

A CARON DA LAREIRA

Por: Textos: Manolo Parada

Fotos: Eduardo Parada

ETNOGRÁFICO MASCATO

Nos anos 50 e comezos dos 60 non había TV na maioría das casas do Grove, no inverno logo se facía noite, chovía e ventaba con frecuencia, propiciando que os contos e narracións a **carón da lareira** foran un dos pasatempos mais fermosos e instrutivos cos que nos agasallaban os maiores aos nenos, enchéndonos o disco duro da memoria con fermosos relatos. Estes son parte dos que a nosa nai, Concha Costa Naveiro, deixounos como testemuña da súa nenez.

Nada un 29 de febreiro do ano 1932, herdou do seu pai Manuel Costa Prieto “Papá Costa”(1) (para nós, e para a maioría dos rapaces e rapazas de Peralto) un xeito de narrar que chegaba e enchía.

“Sendo eu unha rapasa, cando o vento chamaba a nordeste, as dornas que faenaban no mar de Sálvora, Ons ou a Lansada, recalaban na Barrosa, o Espiño, Raeiros ou mirmo na praia da Lapa, na Lansada. Ir e vir ao Jrove a remos ou a vela supuña unha xornada completa.

Pa traer ou levar o peixe á venda e as redes pa atar(2) ou de volta xa atadas, fasiámolo as mulleres da casa acarrexando a pé, (as veces descalsas) con sestas ou patelas na cabeza, de paso levabamos roupa seca ou víveres. Si unha de nós viña baldeira, apañabamos polo camiño aljunha acha, paúdo(3) ou piñas, si había polo monte, tamén colliamos arenilla de aljunha robeira(4) pa rascar a furruxa das ollas.

Cando traíamos péas do xeito,(5) carrexabamos unha péa entre dúas, tiñamos que ir unha ó carón da outra e, si o camiño estreitaba, unha diante e a outra detrás, o seno(6) entre no-las dúas tiña que ser corto pa que non envorcara co seu peso o resto da rede. Dirde O Jrove, mellor dito, dirde de Peralto, asta Raeiros (Balea) hai uns seis Km, e á Barrosa (San Visente) un par deles mais.

Saliamos da casa ás catro ou ás cinco da mañán, chejabamos alá ás seis ou ás sete. Pa subir as costas da Abelenda, asta chegar a Campos, ou ás costuneiras(7) de Reboredo de Estoño pa-lá tiñamos que parar varias veces nos pousadoiros, ou no chan, axudándonos unha á outra, si atracaban na praia do Sanatorio, ibamos por Ardía e xa non había costuneiras, o camiño era máis levadeiro.

Andando ao xeito, si tomaban pouco peixe e non pajaba a pena ir á vende-las sardiñas, lañában-se(8) e salában-se. Nos quedabamos alí a ata-las averías do aparello feitas po-los arroases ou as quenllas. Con unha ancarella(9) papá e os tripulantes tendían ben esparadas(10) as pesas a secar pola praia e nós iámo-las repasando a pé, como eran de fío de aljodón rachaban moito.

Despois ás dose, comiamos unhas sardiñas asadas ou aljún jalludo(11) seco e si non había pan, poñíamo-lo peixe nunha cortisa, daquelas que botaba a borda, dos boureles(12) e pabieiros(13) que rompían, lavadiñas e limpas do mar.

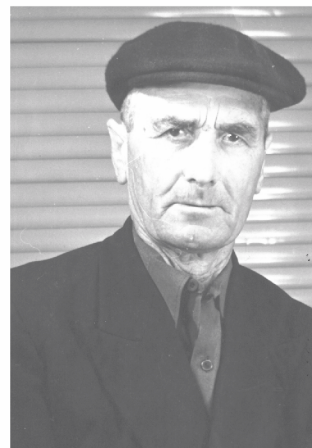
As brasas, fasíanse tamén dos mesmos cachos de cortisa e aljún jarabullo que apañabamos nas bordas da praia, porque no monte apenas había leña, xa que daquela, era moi buscada e aproveitada. Cando iban á casa, meu pai e mais tío Paquito o Carroño (que era quen andaba sempre con papá ao mar) levaban ó lombo colléndoa en senos, unha péa do xeito entre os dous. Ó chegar, eles ian durmir e nós, vende-lo peixe na lonja e a caldeirada(14) na plasa.

Concha Costa Naveiro, miña nai

Mariñeiros do Grove nunha dorna de tope na Barrosa

Manuel Costa Prieto, Papá Costa

Cando se andaba á rapeta(15), tamén era a mirma faena, solo que non había tanto que atar. Os linguados, rodaballos, xibas e raías pesaban máis que calquera outro peixe, diormío, había que ter riaños pa carrexar á cabeza; a menudo pousabamos pa descansar e afloxar o molido(16), os felpudiños (sentolos) aqueles da area da Barrosa, traíanse mellor.

Eu non iba tantas veces porque era a máis nova de miñas irmáns, pero nosa Lola, nosa Teresa e nosa Mucha, tiñan que ir a diario; papá desiañe a Lola todos os días donde atracaría ó día sijiente.

A nosa dorna, que ñe chamaban a España, a veces botaba na abra da Barrosa, unha semana ou dúas e coma a nosa, había moitas, entre dornas e racús. Si traballaban ó xeito polo mar de Ons ou Sálvora, xa vendían no mar; durmían a bordo e fasían a comida na pedra cosedeira(17), fondeados ao abrijo.

A tío Paquito justábañe moito pescar á liña, aproveitaba pa fase-lo mentres estaban larjos(18) ou fondeados esperando o lanse do día; anque houbera moito peixe, el seña pescando ijual, pero eso si, limpábao ben limpiño, lañábao e coljábao a secar; moi curiosiño e ben posto, fanecas, congros, quenllas e todo o que tomara. Estando larjos ao axexo, en canto tomaba unha quenlla, lañaba e tirába-ñas tripas ó mar na crensia de que así espantaban ás outras quenllas, era pa que non ñes romperan o aparello. Tamén lañaba e secaba raías, estrujas(19) e patarroxas cando andaban á rapeta.

Cando eramos nenas, na casa, comiámo-la caldeirada, todos nunha fuente e coma nós casi tóda-las familias de xente mariñeira.

Había vajillas moi bonitas na casa, que xa foran da miña abuela, "Mamá Pepa", pero solo se usaban os días señalados, como bodas, bautismos, días de festa, ou cando había aljún invitado, xa que tiñamos que coidalas moito, si se estrajaban non se podía comprar outras. Pas bodas, pedíaseñe máis pésas a vesiños e familiares que as tuveran e tamén se prestaban no caso contrario. As tarteiras e potas pa fase-los cosidos, pedíanseñe a aljún armador, porque as tiñan jrandes de faser as caldeiradas a bordo. Despois, xa sendo máis jrandiña, miña nai traía da Toxa, platos das vajillas do hotel que tiraban na praia porque tiñan aljún defeto, escachados ou tiñan aljunha nicada, buscában-se os máis enteiros, e si non, tamén se aproveitaban os partidos levándoo ao parajuero ou a Siño Casal o latoneiro, que chos jrapaba e enmendaba con masilla, si atopabas unha fuente ou unha sopera, ibas cantando baixiño que xa che tocara a lotería.

Si se fasían cartos durante a seifa(20) como pa aforrar, meu pai, mandaba a miñas irmáns maiores na motora de Siño. Eugenio a Villajarsía pa comprar roupa, que os martes había feira, ás veces levában-me a min. A Cambados as motoras ían todos os días, alí comprábase de todo, no vran había moita fruta, tamén se ía ó xurjado e así.

Siño. Eugenio "o da motora" empesou a ir a Cambados con un pesqueiro da rodea,(21) (o "Cervantes" malchamado "O Porco") que transformou en barco de pasaxe, lojo xa fixo a motora, que ñe chamaban a "Toxa" tamén houbo a motora do Sr. Muñis o de Reboredo.

Cando eu era máis mociña, xa había comersio no Jrove, o de Siña. María a de Siño Francisco Lores e o de Siña Concha a Paneira, muller de Siño. Manolo o Paneiro, (chamábanlle así porque o home viña de Ourense, traía panos pa vender e casou aquí) lojo no seu comersio tamén vendían roupa. O calsado fasíano os sapateiros, Siño Pepe o Silva e os pais de Ramona a Sapateira.

A "España", dorna xeiteira

Rapeteiros de Peralto coas raías a secar

A da dereita Concha a Costa con compañeiras de traballo

No inverno ó meterse a noite, puñámonos a faser rede, malla a malla, asta ter o pano pa unha pésa do xeito de uns 80x10 m. (con unhas 30 ou 40 mallas por dm. cuadrado) Mi Padre armabas e relincabas(22) coas cadenetas, angolas(23), trallas e matafións(24) nas cabezas. El era moi bo home, fasíañe moitos favores aos vesiños sin cobrar chica, remendábañe as dornas a quen non podía lovala á de Camaño, (asteleiro na praia de Peralto) tamén ñe arrejlabá escordaduras, torseduras e colleduras á xente que viña pola casa e non podía paja-lo médico. Escribíañe e liañe cartas á xente que non sabía faselo e mirmo ñe afoliaba(25) a dorna. Tamén ñe explicaba e interpretaba si eran documentos do xurjado ou da asministración tipo sitasións, sentencias, requerimentos etc.

Asta mediaba en disputas e discusións de familias ou por lindes das terras, que había moito deso . Eso si, solo si o chamaban, si non el non se metía en nada pola súa conta. Era unha persona moi apesiada e moi respetada.

Meu abuelo materno, “Papá Naveiro”, tamén era rasqueiro(26) e tiña dorna jrande de calime, a “Fuxe”; miñas irmáns maiores, Lola e Teresa tamén ñe teñen atado e encascado(27) as rascas na casa da horta, donde el tiña o encascador. Manolo, Mucha e eu eramos os máis novos, a min cando era meniña do braso, metíanme en unha sesta con trapos e almohadas arredor e alí quedaba con eles asta que chejara “Mi Madre” da seca.

Unha das pormeiras cousas que me acordo, foi cando eu tiña uns tres anos, “Mi Padre” levábame ao sine de Besada ou ao de Petouto cando había mitin. Unha ves papá tiñame no colo e pideu a palabra pa intervir; fasíao moi a menudo e ás veces o moderador desíañe: Manuel, ajuanta na fala, pa cando rematemos. El despois falaba pa todo o mundo, justábañe faselo e os vesiños escoitábano con atención e aplaudíanñe con ajrado. A min o que mais me acorda e que había moita xente berrando e eu estaba asustada.

Ao prinsipio dos anos cuarenta polas noites fasíamos collares na casa pa vende-los na Toxa polo vran . Miñas irmáns a menudo iban a apañar cunchas; os podres nas morrasas,(28) os amarillos e os corniños iase bojando en unha dorna a Arousa, ao cochallo ían andando a Con Nejro, tamén traían marjaritas ou sedas e ás tuturutas íbase máis a Area das Pipas, así andaban por toda a costa das Rías Baixas.

Así eran as cousas naquel tempo; comentaba miña nai a **carón da lareira** unha noite de defuntos daquel ano, sendo eu rapaz, cando se falaba de demos, diaños, tarnos , chupasangres, homes do unto e homes do saco.

Os traballos das mulleres sempre foron duros, moi duros e mal pagados, pagaban moito máis elas co seu esforzo, o seu tempo e a súa saúde. Ben coñecidos son, entre outros, casos de abortos debido ós grandes esforzos, que acompañados de fame, frío e demais miserias, fixéronas ter que camiñar descalzas ata o cemiterio dos anxiños, na crús de Feáns para enterrar os seus fillos e as súas penas.

A “Espanña” foi a dorna de meu avó “Papá Costa”, de calime,(29) doce cuartas de quilla, do tipo xeiteira ou rasqueira, de fasquía meca, de proa lanzada, pinchona e moi ben ensillada,(30) que eu aínda lembro na miña nenez a finais dos cincuenta. Logo vendeulla a Lourenzo o Tiadoro; este andou

A motora “Toxa” en Cambados

Rapases xogando na praia de Peralto

Recheo da praia de Peralto

nela á rapeta ate comezos dos sesenta, despois desfixo-se na praia de Peralto. Hoxe a dorna, naturalmente xa non existe, pero a praia tampouco, foi atuída por toneladas de terra e escombros, pero alí debaixo aínda están as súas areas con pegadas de dornas e dos nenos que xogabamos ó currelo(31) agochándonos entre os barcos. Toda unha lembranza de tradición e historia.

Os relatos de miña nai están escritos tal e como ela falaba, por exemplo no Grove para dicir ¿eu que sei? dicíase “eucusei”.

En este artigo, a “gheada” expresámola con “j” en vez de “gh” porque no Grove, a gheada é forte, non aspirada. Outro localismo é substituír o “s” polo “r” exemplo “mirma” en lugar de misma, ou “diormio” en lugar do castelanismo dios mío. Tamén era costume usar o “ñ” en vez do “ll” exemplo, “dañe” en lugar de dalle. Así tamén o “c” pola “g” dicimos “anca-rella” ou “ancaso” en lugar de angarella ou angazo, do mesmo xeito os remates en “in” no lugar de “ei” exemplo, “cantín” en vez de cantei ou “berrín” en lugar de berrei e así outras. “Todo mundo nos conose polo modo de falar” dicía a canción.

(1) *Ata os anos 60 ós avós e avoas, dábaselle o tratamento de papá... ou mamá... seguido do nome ou apelido. Exemplo: Papá Naveiro meu bisavó, Papá Costa meu avó, Mamá Lola miña avoa ou Papá Lelo, outro bisavó meu.*

(2) *Atar: Remenda-las redes.*

(3) *Paúlo: Folla dos piñeiros, no Grove.*

(4) *Robeira: Praia onde se atracaba ou se varaban os barcos. Sinónimo ribeira.*

(5) *Pésas do xeito: Redes de deriva para a pesca da sardiña por enmalle. (cast. Sardinal).*

(6) *Seno: Tramo de rede ou de cabo en seno ou dobre.*

(7) *Costuneira: No Grove, costa ou repeito curto e empinado.*

(8) *Lañaban-se: Lañar, idem dar un corte. Laña-lo peixe é abrílo en dous e evisceralo.*

(9) *Ancarella ou angarella: Padiola de madeira feita con dous cangos e varias doelas transversais.*

(10) *Esparadas-esparar: Estender as redes ou alistalas para calalas no mar ou botalas a secar.*

(11) *Jalludo: Normalmente, patarroxas, caxón ou quenlla lañado e seco.*

(12) *Bourelas: Boias para manter á deriva (entre augas, sin tocar fondo) redes ou palangres.*

(13) *Pabieiro: Boia-sinal, feita con cortisa, de forma cadrada ou redonda, con moita base e un pau vertical cun ramo de loureiro para ser vista. Para sinalar redes, aparellos de pesca.*

(14) *Caldeirada: Parte ou quiñón de peixe que leva cada tripulante para comer ou vender pola súa conta e sacar un changüü. Face-la caldeirada: Cociña-lo peixe e aderezalo con prebe acompañado de patacas.*

(15) *Rapeta: Arte de pesca de arrastre a man.*

(16) *Molido: Trapo en roda para levar na cabeza a modo de amortiguador da carga.*

(17) *Cosedeira: Pedra plana ou lousa, sobre a que se facía o lume para cociñar a bordo.*

(18) *Estar larjos: Cando se esta coas redes caladas á espera de que o peixe malle.*

(19) *Estrujas: Raia eléctrica.*

(20) *Seifa: Período no que se adicaban a un tipo de pesca ou arte determinado.*

(21) *Rodea: Arte do cerco. Tamén se coñecía como ardora.*

(22) *Relincabas: Relincar, atar ou coser os panos das redes ou das velas as trallas para reforzalos.*

(23) *Angolas: Argolas de fío mais groso para unir o pano da cadeneta (malla reforzada) as trallas.*

(24) *Matafións: Cordóns dispostos nas cabezas das pezas do xeito para unir ou xunguir unha a outra.*

(25) *Afoliaba: Afoliar, Rotular o folio (matrícula) da embarcación.*

(26) *Rasqueiro: Que pescaba con rascas (rede con malla lasa, grande). Utilizábase para peixes e mariscos como, raeiros (bois), centolos, lumbrigantes, langostas, raías, rodaballos, arrabadas (rape) etc.*

(27) *Encascado: Encascar, tinguir con tintura feita con cacha de arbores, preferentemente piñeiro.*

(28) *Morrasas: Zonas nos interiores das marismas ou esteiros con solo lamento onde viven os caracoliños (N. C. Mitra Ebenus) podres no Grove.*

(29) *Calime: Escarba, sistema de construción das dornas solapando as táboas.*

(30) *Ensillada, construción dunha embarcación con fasquia en arrufo (cóncava).*

(31) *Currelo: Xogo consistente en escenificar unha batalla entre dous bandos. Lanzándonos pedras, a dar.*